

kojih se objašnjava struktura profesije mogu biti u različitom stupnju razvijeni što omogućuje stvaranje jednog klasifikatornog okvira za razlikovanje stupnja razvijivosti profesija, te razlikovanje profesija od polu-profesija i zanimanja.

Ovako uspješno definiran teorijski model omogućuje također i komparativnu analizu stupnja konstruiranosti i institucionaliziranosti profesija i na taj način pruža razne istraživačke mogućnosti u ovom području kao što je npr. proučavanje tzv. graničnih slučajeva, profesija koje imaju istu sferu djelatnosti i slične kompetencije. U tom kontekstu bio bi osobito zanimljiv pokušaj analize odnosa sociologije spram njoj sličnih profesijama. Osim elemenata profesije, strukturalnom analizom Željka Šporer utvrđuje i karakteristike profesionalnog djelovanja. To su autonomija, autoritet i alturizam, karakteristike koje su bez obzira na specifičnosti, zajedničke osnove prisutne u djelovanju svih profesionalaca.

U drugom poglavlju autorica na temelju procesne analize definira sve procese koji su karakteristični pri formiranju profesija. Formiranje profesionalaca ukazuje na procese selekcije kroz koje prolaze individue dok se ne oforme kao nosioci profesija. To su procesi regrutacije za profesiju, procesi profesionalne socijalizacije, te procesi resocijalizacije u organizacijama. Pod regrutacijom podrazumijevaju se mehanizmi koji djeluju na selekcioniranje pojedinaca prema profesijama. Socijalizacija za profesiju predstavlja proces usvajanja profesionalnih normi, profesionalnih vrijednosti i etičkog koda, dok resocijalizacija znači prilagodavanje profesionalaca na organizacije unutar kojih djeluju. Naravno su zanimljivi oni dijelovi knjige koji govore o profesijama u različitim tipovima društvenih sustava, te o odnosu profesija i društvene moći. U tom kontekstu data je izuzetna pozornost onim društvima koja su prošla kroz tzv. »socijalističke revolucije« buduću da je za njih svojstvena brza promjena profesionalne strukture. Uzrok tome, kako navodi autorica, leži u tome što je nakon etabiliranja socijalističkog poretka osnovni obrazac razvoja postala industrijalizacija. Ona zahtijeva značajno različitu profesionalnu strukturu od one koja je

obilježila predrevolucionarno razdoblje. Inženjer tako postaje simbol novog poretka jer je on glavni akter industrijalizacije, ali i zbog toga jer je on ideološki gledano, najviše obrazovani, ali i dalje neposredni radnik — pripadnik radničke klase, klase u čije ime se i provodi revolucionarni preobražaj. Što se tiče odnosa profesija i društvene moći, služeći se statističko-komparativnom metodom autorica analizira strukturu političkih elita u tri različita društvena sustava: američkom, sovjetskom i jugoslavenskom (za vrijeme samoupravnog socijalizma). Zaključak ove analize potvrđuje hipotezu da karakter društvenog sustava traži i favorizira točno određene profesije. Npr. sovjetski inženjere, američki pravnike i jugoslavenski ekonomiste.

Generalno gledajući, vrijednost ovog djela je dvojaka. Kao prvo samo pojavljivanje knjige kojom se otvara novo teorijsko područje u našoj sociologiji zaslužuje pozitivno vrednovanje, a kao drugo sama koncepcija djela zaslužuje punu pažnju budući da ovako koncipirana knjiga predstavlja mnogo više od pukog iznošenja rezultata iz proučavanog područja. Naime, možemo slobodno reći da »**Sociologija profesija**« ima sva obilježja jednog teorijskog modela kojim se iznose osnovni pojmovi i fenomeni relevantni za ovu disciplinu, te mogući metodološki pristup tim pojmovima i fenomenima. Stoga ova knjiga predstavlja neku vrstu paradigmatškog okvira kojim se zaokružuje, ili otvara, sociologija profesija kao zasebna znanstvena disciplina.

Ivan Burić

Ivan Cifrić

OGLEDI IZ SOCIOLOGIJE OBRAZOVANJA

Školske novine, Zagreb, 1990, 197 str.

U današnje doba, kada razvoj tehnike doseže takve razmjere da može ugroziti opstanak

čovjekove vrste, pitanje o obrazovanju bitno je pitanje o čovjeku, o ljudskom smislu njegovog života u visokotehniziranom društvu.

Kriza suvremenih obrazovnih sistem i nespособnost obrazovanja da se suoči sa izazovima budućnosti proizlazi otuda što je ono rezultat »materijalističke paradigme naše civilizacije«, što je definirano »industrijskom epohom, tj. zahtjevima materijalne proizvodnje« (193), kaže I. Cifrić. Da bi se primjerilo zahtjevima informatičkog društva obrazovanje će morati definirati, ne više materijalna, nego duhovna proizvodnja, jer kako dalje kaže autor, problem suvremene civilizacije nije u nedostatku materijalnog bogatstva, pa ni u »nedostatku inteligencije« i »manjku obrazovanih ljudi«, već u »loše programiranoj inteligenciji i konzerviranju reakcionarnog načina mišljenja, čiji je regulator ogromni materijalni dobitak« (str. 10).

To su ujedno polazne teze i moto Cifrićeva razmišljanja o problemima suvremenog obrazovanja, publiciranih u njegovoj najnovijoj knjizi pod nazivom »**Ogledi iz sociologije obrazovanja**«.

Kako i sam autor kaže »**Ogledi**« su publicirani ne s namjerom da pruže odgovore ili pak obuhvate cjelinu problema, nego da ukažu na potrebu »snažnijeg sociologijskog uključivanja u istraživanja obrazovne problematike«. (8)

Tekstovi su problemski raspodijeljeni u četiri tematske cjeline kojima se tematizira veoma širok dijapazon problema iz područja sociologije obrazovanja, npr. problem odnosa društva i obrazovanja općenito, odnosa rada i obrazovanja u suvremenom industrijskom društvu, znanstveno-obrazovnog utemeljenja i razvoja sveučilišta u Evropi pa i sasvim konkretnih pitanja, kao što je formiranje znanstvenog podmlatka na Zagrebačkom sveučilištu.

U odnosu na društvu obrazovanje je za Cifrića »društveni podsistem«, »funkcionalni dio društva kao sistema, njemu subordinirani sistem« (12). Ovisno o tipu društva razlikuju se različiti odnosi obrazovanja i društva. Oni se kreću od **slaganja** obrazovnog i društvenog sistema (karakteristično za statička društva) pa do njihove funkcionalne disharmonije i kon-

frontiranja (u principu vidljivo u dinamičkim društvima).

S obzirom da je funkcionalna disharmonija karakteristična i značajna za naše doba ovaj tip odnosa obrazovanja i društva je autoru zanimljiviji i on se zadržava na duljem i detaljnijem prikazu njegovih formi i razloga. To mu ujedno služi i kao svojevrsni teorijski uvod u analizu ključnih problema obrazovanja u suvremenom društvu, koji de facto i čine glavni predmet njegova zanimanja.

Autora pri tome najviše zaokuplja problem krize suvremenog obrazovanja i njegova nespособnost da odgovori zahtjevima i izazovima znanstveno-tehničkog razvoja, odnosno njegovim konsekvencama u strukturi društvenog rada i života pojedinca. Smatrajući da »razgovor o krizi obrazovanja mora u sebi implicirati i razgovor o **krizi rada**« (podvukao I. Cifrić) polazi od teze da odnos rada i obrazovanja pretpostavlja tematiziranje barem slijedeća tri aspekta: 1. »sam odnos između rada i obrazovanja na pretpostavci društvene podjele rada, tj. klasnog društva«; 2. »krizu rada, osobito živog rada«; 3. »krizu obrazovanja«. (59)

Kriza rada danas se najočitije i najdramatičnije ispoljava u području zanimanja. Autor navodi da se radi čak o »krizi zanimanja«. Naglašava se da se pri tome ne radi samo o promjenama u strukturi zanimanja i kvalifikacijskoj strukturi radne snage, nego o potiskivanju živog rada radom stroja tj. smanjivanju radnih mjesta.

Prezentiranjem različitih formi manifestiranja tehnologijskih implikacija u kvalifikacijskoj strukturi i strukturi zanimanja (rekvalifikacija, dekvifikacija, deprofesionalizacija radne snage itd.) pokazuje se i njihova složena i proturječna priroda te njihov snažan utjecaj na cjelokupni život pojedinca.

Na tezi o društvenoj obilježnosti zanimanja autor gradi sociološku analizu utjecaja navedenih promjena u strukturi rada na »sferu« obrazovanja. Sukladno tome on kaže da bit određenog zanimanja znači imati i sasvim određene socijalne reference kao što su prestiž, moć, bogatstvo itd. Kako stoga zanimanja i

struktura zanimanja istodobno predstavljaju socijalnu matricu ponašanja i očekivanja uz njih su vezane i aspiracije mladih generacija. Rušenjem starog obrasca strukture zanimanja i stvaranjem nove, suvremena tehnologija duboko zadire u »socijalne osnove« i »kulturne obrasce« društvenih slojeva, a time i privatni život pojedinaca. Navedeni procesi predstavljaju za autora jedan od ključnih faktora razumijevanja suvremene obrazovne krize i nezaobilaznu odrednicu u kreiranju budućeg obrazovanja.

Cifrić analizira i ostale antropo-socijalne konsekvence suvremene tehnologije, pokazujući kako promjene u strukturi zanimanja i smanjenje živog rada, pored navedenog, otvaraju i pitanje sadržaja slobodnog vremena čovjeka i u tom kontekstu mogućnosti njegovog potvrđivanja kroz »vlastiti rad« (Eigenarbeit).

Kriza suvremenih obrazovnih sistema proizlazi iz njihove nemogućnosti da odgovore zahtjevima ovih promjena.

Polazeći od antropološkog pristupa utemeljenog u Marxovoj ontologiji rada, Cifrić se, u koncipiranju odrednica budućeg obrazovanja, priklanja tezi da shvaćanje čovjeka ostaje uvijek filozofska paradigma obrazovnim teorijama i praktičnom reguliranju obrazovne »sfere«. Sukladno tome, njegova razmišljanja o mogućim odgovorima na krizno stanje suvremenog obrazovanja imaju u osnovi razumijevanje čovjeka kao cjelovitog bića kojemu rad čini samo jednu dimenziju postojanja, odnosno života, dok se druga dimenzija odnosi na sferu izvan rada, odnosno »slobodno vrijeme u najširem smislu te riječi«. Upravo to područje pruža čovjeku velike mogućnosti za kreaciju i razvoj. To ujedno kazuje da kriza suvremenog živog rada, koja se manifestira kroz krizu zanimanja, odnosno smanjenje »plaćenog« (»otudenog«) rada »ne znači istodobno smanjenje živog rada kao takvog« (69). Naprotiv, naglašava se da čitavo područje čovjekovog vlastitog rada dobiva nove dimenzije, a čovjek nove prostore samopotvrđivanja.

U tom smislu čovjeku je potrebno i novo obrazovanje koje će mu omogućiti širenje

iskonskih ljudskih potreba i kreiranje društva prema vlastitom biću.

Mada se i ovdje u biti radi o konceptu budućeg obrazovanja koji počiva na već poznatim tezama o humanističkom karakteru formiranja ljudskog duha i njegovog odnosa spram tehnike, Cifrićev pristup je zanimljiv stoga što on humanizam veže i konkretizira na ključnim pitanjima života današnjeg čovjeka, a to su: 1. »njegova vlastita egzistencija (podvukao I. C.) u cjelokupnoj prirodi i društvu (što znači da će morati usmjeriti svoje obrazovne i znanstvene snage na vlastito održavanje« (68); 2. »problem istraživanja (podvukao I. C.) daljnjih mogućnosti ljudskog razvoja« (68); 3. problem identiteta (podvukao I. C.) čovjeka (generacija, zajednica i sl.)« (68).

Premda u susretu s moćnim svijetom znanosti i tehnike autor katkada pomalo emfatički zaključuje o potencijama »pametnih mašina« (svijet stvari je postao inteligentniji od čovjeka (138) itd.) njegove analize krize suvremenog obrazovanja i vizije obrazovne budućnosti privlače realističkim optimizmom, utemeljenim na prepoznavanju i pokazivanju humanističkih tendencija u konkretnim tokovima suvremenog društvenog života.

Zasnivajući navedene odrednice budućeg obrazovanja na recentnoj svjetskoj sociološkoj i filozofskoj literaturi (najčešće njemačkoj) autor omogućuje da se i na našim prostorima pojave nove obrazovne ideje i vizije. Po tome njegove analize i odstupaju od mnogih uobičajenih.

No, pored ovih teorijskih analiza aktualnih općih obrazovnih problema u **Ogledima** nalazimo i analize rezultata empirijskih istraživanja populacije mladih znanstvenih radnika na Sveučilištu u Zagrebu. Rezultati navedeni u radu dobiveni su u okviru istraživačkog projekta: »Društveni položaj asistenata u SRH« (zamišljen i proveden kao longitudinalno istraživanje u dvije faze: 1976. i 1984. godine). Mada je istraživanjem obuhvaćeno ispitivanje društvenog položaja, vrijednosnog profila i orijentacije mladih znanstvenih radnika, autor nas upoznajе samo s dijelom rezultata —

onim koji ukazuje na percepciju obrazovnih aspiracija i šansi mladih znanstvenih radnika s obzirom na socijalno podrijetlo, te njihovim odnosom prema znanstvenom zanimanju kao životnom pozivu (kao indikatorom profesionalne pokretljivosti pa i eksodusa znanstvenog podmlatka).

Analiza problema formiranja mladih znanstvenih radnika na Zagrebačkom sveučilištu ukomponirana je u šire razmatranje problema nastanka i razvoja sveučilišta općenito. U tom kontekstu autor nas kroz više historiografsku, nego sociološku analizu historijskih činjenica upoznaje s nastankom, organizacijskom strukturom i razvojem fakulteta u srednjem vijeku. Čitanjem ovog, doista zanimljivog prikaza historijata sveučilišta u Evropi, čitalac se upoznaje sa znanstveno-obrazovnom osnovom na kojoj počiva čitava evropska sveučilišna tradicija i bez čijeg poznavanja nije moguće ni razumijevanje suvremenih kretanja u visokom obrazovanju i znanosti.

Mada je, kako je već iz navedenog vidljivo, **Ogledima** obuhvaćen širok dijapazon problema kojima se bavi sociologija obrazovanja prava je šteta što se autor nije odlučio i za jedan, barem u osnovnim naznakama dat prikaz stanja i istraživačkih preokupacija suvremene sociologije obrazovanja kao znanosti. Ovo je potrebno tim više, što se i sama sociologija obrazovanja u susretu sa suvremenim obrazovnim problemima sudara s granicama svojih spoznajnih mogućnosti i zahtjevom za samopreispitivanjem. Takav pristup bi zacijelo navijestio i druge, za naše prilike, nove teme (kao što su npr. obrazovni sadržaji, curriculum) ka kojima se pomiče zanimanje suvremene sociologije obrazovanja u svijetu.

No i pored toga Cifrić je potenciranjem filozofske humanističke pozicije s holističkim pristupom istraživanju obrazovanja ocrtao ne samo nov, nego i spoznajno plodonosniji način promatranja suvremenih obrazovnih problema, što mu je omogućilo da navijesti niz istraživačkih pitanja s kojima će se naša sociologija tek susresti.

Branislava Baranović

Nikola Skledar

RAZGOVORI O RELIGIJI

Šk. novine — Zagreb, 1990., str. 153

Nikola Skledar izvanredni je profesor Filozofskog fakulteta u Zadru i predsjednik Hrvatskog filozofskog društva. Objavio je znatan broj ogleda i rasprava iz filozofije i sociologije religije, te knjige: »Dijalog kršćana i marksista«, »Um i religija«, »Čovjek i transcendentija«.

Knjiga »Razgovori o religiji« njegov je najnoviji rad, a sadrži diskusije i referate izlagane na znanstvenim skupovima i okruglim stolovima, gdje se tematizirao i kritički raspravljao fenomen religije, aspekti religijskog fenomena i pristupi religiji.

Prvi dio knjige pod naslovom »O religiji i pristupima religiji« problematizira fenomen religije, odnos znanosti, filozofije i ideologije spram religije, te sadrži osvrt na aktualne i relevantne radove nekih naših autora s različitih područja i polazišta proučavanja religije i ateizma — od filozofijskog, sociologijskog, politologijskog, do teologijskog.

Autor polazi od Marxovog poimanja po kojemu je religija ne samo alienacija ljudske biti u nehumanim društvenim okvirima čovjekove egzistencije, nego i specifična ljudska praksa kojom čovjek na određeni način prisvaja svijet te ga u datim uvjetima humanizira. Takvo određenje religije na Marxovu tragu sve više prihvaćaju i suvremeni otvoreni (nedogmatski) marksisti, koji idu i korak dalje od Marxa pa religiju tumače kao jedan oblik ljudskog duha kojim čovjek, pored ostalih (mit, umjetnost, filozofija), transcendiraju postojeći realitet.

Za teorijski, znanstveni pristup religiji relevantno je jedino to da je religija proizvod ljudskog duha, rezultat čovjekova snalaženja u svijetu, dok teologijski pristup religiju izvodi iz neupitnog nadnaravnog božanskog principa. Znanstvena metoda je objektivna, odnosi se na empirijsko društveno, psihičko i prirodno po-